

ban a szovjet irodalomban is sok a vitás kérdés ebben a témakörben, és ha ezek végső megoldására nem is vállalkozhat a szerző, a nézetek ütköztetésére, majd a legvalószínűbb, a legsokoldalúbban alátámasztott vélemény elfogadására és következetes végiggondolására igen. Így pl. Európa—Ázsia határvonalának meghúzásakor, vagy más témakörben a Nyugat-szibériai-alföld eljegesedésének kérdésében nemcsak új eredményeket kapunk, hanem szemléleti, módszertani megközelítésben is példamutató feldolgozással találkozunk.

A második kötet, amelyben a Szovjetunió gazdaságföldrajzát kapjuk majd kézhez — még nem került ugyan a könyvesboltokba, mégis azt reméljük, hogy ebben a kiadványban szoros kapcsolatban jelentkezik majd a földrajz két ága. Erre nézve bizonyíték az a szemléletmód, amely kiviláglik az első részből. A szerző ugyanis különös gondot fordított arra, hogy a különböző tájak természeti adottságainak, erőforrásainak rendszeres és alapos feltárásával mintegy elébe menjen a gazdaságföldrajz kívánalmainak, szilárd alapot teremtve a szintézis számára.

Kissé talán szokatlan, de úgy érzem, hogy külön kell szólni a könyv 50 oldalas függelékéről. Elsősorban azért, mert itt a szerző több olyan újítási törekvést foglalja össze röviden, amelyet a további regionális munkákban is követendőnek tart. A domborzati típusok rendszerének új nevezéktanát már régebben kidolgozta, így ebben a munkában táblázatos összefoglalást és szigorú alkalmazását találjuk. Ez a hierarchikus rendszerező gondolat a tájföldrajzi egységekre vonatkoztatva is megjelenik. A korbeosztásban a különböző kategóriák egymás alá- és fölérendeltsége a nevekben is világosan végigkövethető a könyvben és összefoglaló táblázatban a függelékben.

A földrajzi nevek írásában is a következetesség teljesebb igényével találkozunk. Néhány példa ezekből. Az orosz nevek írásában a hangsúlyos á és é hang a magyar kiejtésnek megfelelően ékezettel szerepel. A nem orosz nevek írásmódját — ha az átadó nyelv sajátosságai miatt megváltoztak, minthogy a megfelelő hangok ott hiányoznak — általában nem a cirillbetűs atlaszok közvetítésével, hanem az eredeti kiejtésnek megfelelően oldotta meg (ez főleg a török

nyelvekre vonatkozik pl. az ő és ü hangok stb. esetében). Az ilyen idegen földrajzi köznevek a magyar szabály szerint kisbetűvel és kötőjellel íródtak. Még sorolhatnók a példákat, de ennél fontosabbnak tartjuk azt, hogy ezek a szabályok a kötet minden lapján hiánytalanul érvényesülnek, amely talán segít néhány meggyökeresedett hiba felszámolásában.

A függelékben a szakszavak magyarátát is megkapjuk, amely a nagyközönség számára fródott művekben általános jelenség. A kb. 10 oldal átlapozása után világosabban domborodik ki azonban az a törekvés, hogy az idegen — főleg latinos — szakkifejezések mellett azok magyar megfelelője is szerepeljen a könyvben. Sőt azt tapasztaljuk, hogy a szövegben főleg elfogadott magyar vagy a szerző által újonnan magyarított szavak szerepelnek. Ugyanezzel a magyarázati törekvéssel találkozunk az övezetességet tárgyaló, valamint a tájföldrajzi fejezetekben — a földrajzi könyveinkben egyébként sajnos szokatlan módon — igen részletes életföldrajzi kép bemutatásakor használt régi és újított magyar növény- és állatnevek esetében, amelyek a kötet végén ábécérendben összegyűjtve és a pontos azonosítás kedvéért latin megfelelőjükkel együtt szerepelnek. Ezzel a magyarosítással a szerző elsősorban a könyv olvashatósságát kívánta elősegíteni. A függelék a fontosabb összefoglaló, főleg szovjet munkák jegyzéke, valamint az igen részletes és gondos névmutató egészíti ki.

A mellékelt 132 fénykép jól szemlélteti a legfontosabb földrajzi jelenségeket és tájtypusokat. A gondos válogatás lehetővé tette a változatos arculatú ország legjellegzetesebb vidékeinek nagyjából egyenletes bemutatását. A szöveg közti térképek és szelvények — amelyek jórészt nem egyszerű átvételek, hanem a könyv céljaihoz és szövegéhez alkalmazkodó átdolgozások — nagymértékben elősegítik a tájékozódást és a leírtak megértését.

A Szovjetunió földrajzának I. kötetét komoly nyereségként könyvelhetjük el, nemcsak hiánypótló jellege, hanem módszertanilag kiváló, szemléletformáló feldolgozása miatt is. Ez a munka nem hiányozhat a szakmabeliek és az érdeklődők széles körének könyvespolcáról.

GÁBRIS GYULA DR.

HEVESI ATTILA (szerk.): **Bükk útikalauz**
Sport, Budapest 1977. 371 o., 7 ábra, 44 fénykép.

A Medicina Kiadó Sport Szerkesztősége gondozásában már 20 éve jelennek meg útikalauzok Magyarország és más országok egyes tájairól. A Börzsöny, a Cserhát, a Gerecse, a Kárpátsíkság, a több kiadást megért Aggtelek és környéke, a Mátra és a Bükk útikalauzok méltán népszerűek, közkedveltek. Ez az oka, hogy az Északi-középhegység egyik legszebb tagjáról, a

Bükk-hegységről újból megjelent útikalauz már csak elvétve kapható a könyvesboltokban. (Az időközben megjelent Mátra útikalauzról folyóiratunk 1978/4. számában olvashatunk ismertést.)

Az 1977-ben megjelent Bükk útikalauz tartalmában gazdagabb, mint az 1962-ben és 1971-ben megjelentek. A szerkezeti felépítés lényeg-

ben változott: a Bükk-hegység legfontosabb természetföldrajzi jellemzőinek, néprajzának, település- és gazdaságföldrajzának kidolgozása sokkal alaposabb. A tértervek gazdagabbak, és ismertetésük terjedelmesebb, sokatmondó magyarázatokkal. A gyakorlati tudnivalók szükségyszerű felrészítése megtörtént. Sajnos, elmaradt a régebbi útikönyvek gazdag irodalomjegyzéke, a forrásművek megjelölése, amely az érdeklődőknek további eligazítást nyújtott volna, továbbá kimaradt a névmutató.

A többszerzős könyv szerkesztője és egyben egyik szerzője HEVESI ATTILA: „a Bükk természeti értékeinek szakszerűbb, alaposabb bemutatásával” az 1977-ben életre hívott Bükki Nemzeti Park „jogosságát” törekszik szerzőtársaival együtt alátámasztani. „A nemzeti park kialakításának nehéz, nagy körülmények között igénylő munkájához kíván szerény segítséget adni” a könyv, miközben az olvasó számára „a hegység fölfedezésének nagyszerű élményét” nyújtják a szerzők.

Az előszóban megfogalmazott nem csekély célkitűzés megvalósítása nyomán érdekes stílusú, tudományos alaposággal írt magas szintű útikalauzt forgathat az érdeklődő, a kiránduló. A korábbi útikönyvek kislexikon-fejezete itt fölöslegessé vált: az egyes témakörökbe ágyazott név- és fogalommagyarázatok így könnyebben megjegyezhetők.

A könyv 2 részre osztható. Az első részben a *Bükk-vidék természeti földrajza* c. nagyfejezet — szerzője HEVESI ATTILA — az Északi-középhegység legnagyobb, átlagmagasságát tekintve legkiemelkedőbb tájának, a Bükknek és a tágabb értelemben hozzátartozó Upponyi-hegységnek, valamint az Ózd—Pétervásárai-domb-ságnak (nevezik Kis-Bükknek vagy Ó-Bükknek is) tömör földtani jellemzését tartalmazza. Nem száraz, szakkifejezésekkel teletűzdelt fejezet ez, hanem összefüggésekkel megvilágított és példákkal alátámasztott ösföldrajzi fejlődéstörténet. Ezt követi a Bükkvidéki tájak változatos felszínformáinak — ábrákon is szemléltetett — bemutatása. Mindenekelőtt a Bükk Nagy- és Kis-fennsíkjának karsztos formakincse, a víznyelők, lápák, uvalák, ördögszántások, forrásbarlangok keletkezésének szemléletes, tudományosan pontos leírása. A természetkedvelő olvasó ezúttal nem egyszerűen a gazdag felszíni formakincs néhány oldalas leírását kapja, hanem a karsztjelenségek kialakulásának, keletkezésének miérteire is okfejtő választ kap. A természetföldrajzi tényezők összjátékaként alakuló formakincs mellett nem kerüli el a szerző figyelmét az ember tájalakító tevékenysége sem. A Bükk-vidék éghajlatának összefoglalásakor a szerző kitér a formakincs mikroklíma-módosító szerepére is. A karsztos és környező terület vízrajzána megismertetését a Bükk-vidék talajainak rövid jellemzése követi.

A *Bükk-vidék barlangjai* c. összefoglalás

— DÉNES GYÖRGY tollából — részletes tájékoztatás az ott található barlangokról, kőlyukakról, kőfülkékről, sziklaüregekről, sziklaodúkról, zombolyokról. A szerző egyik legkiválóbb ismerője, kutatója a bükki barlangoknak. Alapos, pontos leírásból megismerhetjük az egyes barlangokat, azok topográfiai adatait éppúgy, mint megközelíthetőségüket, járhatóságukat, keletkezési körülményeiket, a bennük található jégkori állatmaradvány-leleteket, a Szeleta-kultúra emlékeit, a barlangok mai, sok helyen teljesen vak állatvilágának jellemző fajait. Tudományosan szakszerű magyarázatait közzétett stílusban fogalmazza, és egyúttal felhívja a figyelmet: „csak szakképzett vezetővel és megfelelő felszereléssel szabad barlangba indulni, mert nélkülük magunkat és társainkat a legsúlyosabb életveszélynek tesszük ki!”

A *Bükk-vidék növénytakarójáról* ÁRKOSZÁLY ZOLTÁN írt áttekintést. A szerző figyelme kitér a hegység növénytakarójának kialakulástörténetére, az egymás fölött szabályosan elhelyezkedő növényzeti övekre, azok növénytársulásaira és a több helyen előforduló jégkori maradványnövényekre. A szakszerű jellemzés felhívja a kirándulók figyelmét a növényvilágra, a hegység egyik legszembetűnőbb és legcsodálatosabb természeti értékére, amelynek megismerése hozzájárul ahhoz, hogy „a hegység növényvilágát a kirándulók helytelenül értelmezett virágzeretete” minél kevésbé veszélyeztesse!

A *Bükk-vidék állatvilága* c. nagyfejezet szerzője (a már elhunyt) VÁSÁRHELYI ISTVÁN. A tömör összefoglaló nyomán megismerjük a Bükk erdőségeinek háborítatlan madárvilágát, ragadozóit, emlőállatait, a barlangok és kristálytiszta hegyi patakok állatvilágát. Szemléletes képet rajzol a kételtűekről és a levegő gazdag élővilágáról is. Kitűnő összefoglalója elsősorban HERMAN OTTÓ és saját kutatásain alapszik.

A *Bükk-vidék történelméről* SZATMÁRI TAMÁS áttekintése tárja fel az érdeklődő előtt. A történelmi események mellett a Bükk-vidék népességének korabeli műveltségi szintjéről, gazdasági életéről is beszámol. A települések kialakulásának okait, fejlődésüket vagy éppen hanyatlásukat is nyomon kísérhetjük, miközben megismerjük az egykori szőlőművelésre utaló ősrégi pincék vagy a XI—XIV. sz.-i méhészet nyomait őrző kaptárkövek helyét. A viharos történelmi események nyomait nevezetéseikben magukon viselő bükki városok szinte szemünk előtt fejlődnek megyszékhellyé (Eger) és nehéziparunk Budapest után legfontosabb központjává (Miskolc) stb.

A korábban megjelent Bükk útikalauzokhoz képest tartalmi gazdagodást jelent az eddigiek-nél terjedelmesebb nagyfejezet a *Bükkvidék néprajzá*ról. BAKÓ FERENC, a szerző érezhetően arra törekedett, hogy az egykori foglalkozásokra utaló nyomokból minél életszerűbb képet fessen az ott élő sajátos néprajzú csoportokról. A hamuszíregítés, a fakitermelés, a mészégetés

folyamatainak helyi vonatkozásai a remekbe-
szabott magyarázatokkal szinte bevésszük az
olvasóba, kirándulóba.

A *Bükk-vidék település- és gazdaságföldrajza*
FRISNYÁK SÁNDOR munkája. A szerző modern
földrajzi szemlélettel ad korszerű összefoglalást
a lakosságról, a településekről, a változatos föld-
történeti múlt eredményezte energia- és ipari
nyersanyagforrásokról. A területnek a felhasz-
nált nyersanyag függvényében alakuló ipara,
annak legfontosabb állomásai bontakoznak ki
komplex összefoglalójából. A vidék iparának
bővülése, a gépipar korszerűsödése, gyárak, üze-
mek létesítése fokozta a városiasodás folyama-
tát és a népesség foglalkozási átrétegződését.
Ma a Bükk-vidék ipara kb. 100%-kal részesedik
az ország teljes ipari termeléséből. „A Bükk a
magyar erdőgazdálkodás egyik igen jelentős
körzete”, így az erdőgazdálkodás, a tervszerű
fakitermelés, új erdők telepítése és a Bükki
Nemzeti Park területének védelme elengedhe-
tetlenül hozzátartozik a Bükk-vidék életéhez.
Az élénk domborzatú területen a különböző
természetföldrajzi tényezők következménye-

ként „egymástól eltérő jellegű, illetve szerkeze-
tű, kis mezőgazdasági egységek alakultak ki”.

A könyv második része a *Bükk-vidék túrater-
veinek részletes ismertetése*. A szerzők — HEVESI
ÁRIL, KLETZ ANDOR, PROSEK GYULA, REPEI
ZOLTÁN és (a már elhunyt) LÉNÁRT JÁNOS —
147 pompásan kidolgozott túrateranggal hívja
a kirándulót a Bükk felfedezésére. A gondos ala-
possággal megírt túraterveket követve a kirán-
dulók a Bükk legjobb ismerőivé válhatnak, mi-
közben szórakozva bebarangolják a Bükk-
hegység nyugati és keleti feléből, a Bánkútról és
az Özd—Pétervásárai-dombságról induló útvo-
nalakat. Minden túraterv a könyv első részében
olvasottakra számos példával ad szemléletes,
látványos „igazolást”. A túratervek után kö-
vetkezik a kirándulók számára igen fontos *gya-
korlati tudnivalók* fejezet. A könyv végén 40 vál-
tozatos témájú, jó minőségű fekete-fehér fény-
kép ad ízelítőt e csodálatos tájról.

Bár csak minél több ilyen jó útikalauzt for-
gathatna a magyar kirándulók, turisták népes
táborára!

MOLNÁR KATALIN

JOACHIM MARCINEK (JOSEF SARATKA közreműködésével) *Das Wasser des Festlandes. Eine Ein-
führung*. 224 oldal, 29 ábra, 46 táblázat. VEB Hermann Haack Geographisch-Kartographische
Anstalt, Gotha-Leipzig, 1975 (második kiadás: 1976).

„Az erőteljes geomorfológiai kutatások kb.
századunk eleje óta háttérbe szorították a hid-
rológiai kérdések tanulmányozását a természeti
földrajzban” — írja a szerző a könyv 89. olda-
lán a lefolyási viszonyok tárgyalása közben.
Nyilvánvalóan általános európai jelenségről
van szó, s ezért egy, a szárazföld vizeit tárgyaló
munka nemcsak az NDK-ban dolgozó geográ-
fusok és földrajztanárok érdeklődésére tartha-
tott számot, hanem minden bizonnyal Magyar-
országon is élő igényt elégíthetne ki. A hidroló-
giai alapfogalmakat, folyamatokat, a vízföld-
rajz legkülönbözőbb kérdéseit tárgyaló, a főis-
kolai tankönyvek mélységét, ill. részletességét
meghaladó, modern, földrajzi szellemű össze-
foglalás (kézikönyv) megírása és kiadása a ha-
zai geográfusoknak és könyvkiadásnak is hasz-
nos célja, feladata lehetne.

MARCINEK alapos és sokoldalú könyve bizo-
nyos értelemben példa is erre.

A hat fejezetre tagolódó munka tematikai
egységét jelképesen is biztosítja, hogy az első
fejezet a víz körforgásának gondolatával indul,
s a szerző az utolsó részben ide kanyarodik
vissza, részletesebben taglalva a vízkörforgás
problematikáját.

A rövid első fejezetben a szárazföld vizeinek
származására vonatkozó nézetek történeti fej-
lődéséről ad rövid áttekintést, majd a Föld (nem
juvenilis) vízmennyiségéről közöl adatokat.
Végül a víz legfontosabb általános tulajdonsá-
gait foglalja össze.

A 2. fejezet a legterjedelmesebb. Ez a folyó-
vizekről szól. A folyók és folyórendszerek kelet-
kezésének bemutatása után potamológiai alap-
fogalmak és morfometriai összefüggések (futás-
fejllettség, folyósűrűség, folyórendek stb.) elem-
zése következik. Ezután a vízrendszerek fajtáit
veszi sorra, öt fő és igen sok altípust elkülönít-
ve. „A folyó és domborzat” c. alfejezetben kü-
lönöző völgytípusokat (antecedens, epigeneti-
kus stb.) tárgyal, igen részletesen elemezve az
NDK területén nagyon jelentős „fiatal moréna-
vidékek” vízhálózatának fejlődését, amelynek
feltárásában a szerzőnek is komoly érdemei
vannak. A folyók vízszállítására térve, az alap-
fogalmakon kívül néhány vízhozammérési eljá-
rást is ismertet. Igen alapos képet ad a Föld
óriás folyamainak a vízszállításáról, s a hagyó-
mányos alapokon (hossz, vízgyűjtőterület, víz-
bőség), de a legújabb adatok szerint rangsoro-
kat is közöl a legnagyobbakról. Érdekes a kon-
tinensek lefolyási viszonyait összehasonlító
rövid bekezdés. A folyókról szóló fejezet utolsó
részében M. PARDE alapján a vízjárás típuso-
kat mutatja be több táblázattal szemléltetve.

A tavakról írt 3. fejezet elején meglepő sok-
oldalúsággal és igen érdekesen elemzi a tavak
földfelszíni elterjedését. Ezután a tömedencék
keletkezésének 10 típusáról olvashatunk, majd
a tavak vízháztartásának és a tóvíz hőmérsék-
leti eredetű cirkulációjának bemutatása követ-
kezik. A fejezetet a termikus és biológiai tótipu-
sok elemzése zárja.